

Wolontariat uczniów w szkole

Część I

Grzegorz Cątek

Jakie zapisy odnośnie wolontariatu znajdują się w przepisach prawa oświatowego? Czym różni się szkolne koło wolontariatu od rady wolontariatu? Jakie czynności powinny być podejmowane w ramach zorganizowanej na terenie szkoły tego typu działalności?

Owolontariuszach słyszymy niemal codziennie przy okazji działań organizowanych przez rozmaite stowarzyszenia i fundacje. Wolontariat jest stale obecny także w polskiej szkole. Zastanówmy się więc, kim właściwie jest wolontariusz, jak można go zdefiniować i jak ujmuje go system oświaty.

KIM JEST WOLONTARIUSZ?

Najpowszechniejszą definicję wolontariusza znajdziemy w art. 2 pkt 3 *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* mówiącym, że wolontariusz to osoba fizyczna, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w *Ustawie*.

Dość często w rozmaitych opracowaniach i ekspertyzach możemy się spotkać z inną definicją, zdecydowanie starszą, bo pochodzącą z czasów jeszcze przed wymienioną *Ustawą*. Autorem jej jest dość znane w całej Polsce Centrum Wolontariatu, według którego wolontariat to świadoma, dobrowolna działalność podejmowana na rzecz innych, wykraczająca poza więzi rodzinno-przyjacielsko-koleżeńskie.

Czym ta definicja różni się od zaprezentowanej wcześniej definicji ustawowej? Według Centrum Wolontariatu działalność wolontariusza musi wykraczać „poza więzi rodzinno-przyjacielsko-koleżeńskie”. To niby nieduże doprecyzowanie, jednak mające kolosalne znaczenie w przypadku rozważań dotyczących wolontariatu uczniów w szkole. Owszem, nie budzi raczej zastrzeżeń i jest powszechnie akceptowane, że

nie można nazwać wolontariatem działań podejmowanych na rzecz własnej rodziny. Jednak musi zastanawiać, jaki jest głębszy sens sformułowanego przez Centrum Wolontariatu ograniczenia dotyczącego przyjaciół czy kolegów. Gdyby przyjąć to zawężenie definicji za właściwe, to nie można byłoby nazwać wolontariatem żadnej działalności na rzecz kolegów i koleżanek ze szkoły. Pomoc uczniom z niepełnosprawnościami, organizowanie akcji pomocy dla koleżanki, której spalił się dom, prowadzenie zbiórki pieniędzy dla ciężko chorego kolegi – to nie byłyby wolontariat! Z pełnym przekonaniem proponuję więc takie myślenie odrzucić.

Powyższe wątpliwości sprawiają, że najczęściej posługujemy się definicją ustawową wolontariatu. Jest ona stosowana na co dzień także przez podmioty prowadzące działalność wolontariacką – jest wykorzystywana w porozumieniach wolontariackich (czyli dokumentach regulujących relacje między wolontariuszem i podmiotem, którzy korzysta z jego pracy), posługują się nią również jednostki samorządu terytorialnego, zlecające zadania publicznym organizacjom.

WOLONTARIAT W SYSTEMIE OŚWIATY

Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie jest podstawą rozmowy o tym, czym jest i jak jest organizowany w Polsce wolontariat. Jednak pojęcie „wolontariat” odnajdziemy w innych aktach prawnych systemu oświaty. Przy czym warto zwrócić uwagę, że w ustawach czy rozporządzeniach MEN-u wolontariat nie jest celem samym w sobie – jest on jednym

z elementów całego systemu wychowania młodego człowieka na osobę otwartą, aktywną społecznie, wrażliwą na potrzeby innych ludzi, czerpiącą satysfakcję i radość z bycia pożytecznym. Wynikiem tych wszystkich działań podejmowanych na kolejnych szczeblach edukacji ma być ukształtowanie człowieka, który najpierw w wieku szkolnym, a potem w dorosłym życiu będzie wolontariuszem, czyli osobą, która z wewnętrznej potrzeby robi coś dobrego dla innych.

W art. 1 pkt 12 *Prawa oświatowego* czytamy, że system oświaty zapewnia w szczególności kształtowanie u uczniów postaw prospołecznych, w tym poprzez możliwość udziału w działaniach z zakresu wolontariatu, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym. Natomiast zgodnie z art. 68 ust. 1 pkt 9 dyrektor szkoły lub placówki stwarza warunki do działania w szkole lub placówce: wolontariuszy, stowarzyszeń i innych organizacji, w szczególności organizacji harcerskich, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły lub placówki.

Z przywołanych wyżej zapisów wyraźnie wynika, że kształtowanie aktywności społecznej, zapoznavanie uczniów z wolontariatem i tworzenie przez dyrektora optymalnych warunków do organizowania wolontariatu w szkole to niezwykle istotne elementy w naszym systemie oświaty.

Dla dyrektora szkoły ważne są też zapisy, które znajdują się w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Zapisy dotyczące działalności wolontariackiej zamieszczone są przede wszystkim we wprowadzeniu określającym cele ogólne kształcenia w szkole podstawowej: „Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmocnienie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat”.

Zapisy, w których także jest mowa o wolontariacie, znajdziemy w wymaganiach szczegółowych kilku przedmiotów nauczanych w klasach IV–VIII (wiedza o społeczeństwie, wychowanie do życia w rodzinie, etyka), np.:

► uczeń przedstawia cele i przykłady działania organizacji społecznych skupiających młodych ludzi w Polsce; wyjaśnia ideę wolontariatu i przedstawia formy działalności

wolontariuszy (Wiedza o społeczeństwie, Treści nauczania – wymagania szczegółowe, IX. Udział obywateli w życiu publicznym – społeczeństwo obywatelskie),

► uczeń bierze udział w życiu społecznym przez: wolontariat, stowarzyszenia, grupy nieformalne i aktywność indywidualną; ujawnia wrażliwość na osoby potrzebujące pomocy i zna konkretne sposoby jej udzielania (Wychowanie do życia w rodzinie, Cele kształcenia – wymagania ogólne, VI. Postawy),

► uczeń objaśnia, czym są szacunek, przyjaźń, życzliwość, altruizm, troska, bezinteresowność, wolontariat, koleżeństwo, wdzięczność, współczucie, empatia, zaufanie, nietykalność osobista, tolerancja, dobro wspólne, naród, pluralizm, współdziałanie, sprawiedliwość, praworządność, solidarność, patriotyzm, bohaterstwo, wolność polityczna (Etyka, Treści nauczania – wymagania szczegółowe, II. Człowiek wobec innych ludzi).

Odwołanie do wolontariatu mamy również w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi: zdobyta przez uczniów wiedza, umiejętności, ukształtowane wartości, wzorce osobowe, zachowania i motywacje powinny ułatwiać im umiejętne odgrywanie ról społecznych; uczniowie poznają znaczenia słów: odpowiedzialność, obowiązkowość, doskonałą umiejętność pomagania sobie i innym, uczą się wykonywania pracy charytatywnej/wolontariackiej (Treści nauczania – wymagania szczegółowe).

ORGANIZACJA

WOLONTARIATU W SZKOLE

W Prawie oświatowym znajdują się zapisy wskazujące na sposób organizacji wolontariatu w szkole. Zasadniczo Ustawa wymienia dwie dostępne formy: szkolne koło wolontariatu oraz rada wolontariatu. Zgodnie z art. 85 ust 6 i 7 samorząd w porozumieniu z dyrektorem szkoły lub placówki może podejmować działania z zakresu wolontariatu, a także wyłonić ze swojego składu radę wolontariatu. Jaka jest jednak różnica pomiędzy szkolnym kołem a radą wolontariatu?

Szkolny wolontariat organizowany był od wielu lat wyłącznie w formie szkolnych kół wolontariatu, określanych jako rodzaj dodatkowych zajęć organizowanych w szkołach, tworzone przez grupę uczniów danej szkoły, najczęściej z różnych klas, która przy wsparciu nauczyciela opiekuna organizuje i angażuje się w różne przedsięwzięcia społeczne. Cytowane wyżej dwa ustępy z art. 85 znalazły się w Ustawie dopiero w 2017 r. W tym momencie pojawiła się możliwość tworzenia w szkołach także rad wolontariatu.

W broszurze MEN-u na temat szkolnego wolontariatu wyszczególniono następujące działania rady wolontariatu:

- ▶ koordynacja zadań wolontariatu, m.in. przez diagnozowanie potrzeb społecznych w środowisku szkolnym czy w otoczeniu szkoły,
- ▶ opiniowanie propozycji działań zgłoszonych do realizacji,
- ▶ rekrutacja swoich członków,
- ▶ promocja wolontariatu w szkole i poza nią,
- ▶ rozpoznawanie konkretnych potrzeb występujących w środowisku szkolnym,
- ▶ mobilizowanie uczniów oraz społeczności lokalnej do twórczego działania na rzecz wolontariatu,
- ▶ organizowanie i udzielanie różnych form wsparcia dla osób potrzebujących, instytucji czy środowiska,
- ▶ omawianie doświadczeń dotyczących działalności w wolontariacie (np. na stronie internetowej lub na forum szkolnym),
- ▶ integracja środowiska szkolnego,
- ▶ kształtowanie obywatelskiej postawy odpowiedzialności za szkołę, społeczność lokalną i ojczyznę.

Zatem w zasadzie szkolne koło wolontariatu nie różni się niczym od rady wolontariatu, ponieważ powyższe zadania rady może wykonywać także koło wolontariatu. Można jednak próbować wskazać, że – głównie ze względu na nazewnictwo (koło a rada) – rada wolontariatu jest „poważniejszą” formą prowadzenia szkolnego wolontariatu. Jednak czy tak będzie w rzeczywistości, to zależy od praktyki przyjętej w każdej placówce.

Leszek Sobota

dyrektor Szkoły Podstawowej nr 1 w Pilicy

„Idea wolontariatu, niezależnie od obowiązujących przepisów, nazewnictwa i rodzaju działalności, powinna być wspierana i kultywowana w każdej szkole. Postawy prospołeczne, szacunek do drugiej osoby, pomoc, bezinteresowność, postawa tożsamości narodowej, lokalnego patriotyzmu to cechy, które w świecie wirtualnego chaosu, zabiegania, braku poszanowania wartości oraz poglądów innych są bezcenne. Zapisy zawarte w podstawie programowej nie wystarczą, aby w młodym człowieku zaszczepić te cechy, które przyświecają idei wolontariatu. Każda placówka jest inna, każda posiada swoją wizję rozwoju, umiejscowiona jest w różnych środowiskach i z różną historią lokalną. Nieistotne są nazewnictwo i hierarchie ważności: szkolne koło czy rada wolontariatu – najważniejszy jest człowiek. Wspierany przez nauczyciela z pasją i wrażliwością społeczną jest w stanie dostrzec teraz i w życiu dorosłym u drugiej osoby potrzebę pomocy i wsparcia”.

W tym tekście zajmę się głównie kwestiami definicyjnymi i umiejscowieniem wolontariatu w systemie oświaty. Ale wiadomo, że o tym, jak działalność wolontariacka będzie wyglądać w praktyce, decydują ludzie – uczniowie, nauczyciele, dyrekcja szkoły. Właśnie tą praktyką zajmiemy się w następnym numerze.

Podstawa prawna:

- Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356 ze zm.),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2003 r. poz. 450 ze zm.),
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1148).

Bibliografia:

- Szkolne wolontariaty. Co zrobić, żeby zagrało, red. J. Zajusz, Regionalne Centrum Wolontariatu w Katowicach, Katowice 2016.
- Ogólnopolska Sieć Centrów Wolontariatu, <http://wolontariat.org.pl/>.
- Wolontariat szkolny. Poradnik dla nauczycieli, dyrektorów i rodziców, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2017, https://men.gov.pl/wp-content/uploads/men_nauczyciele/.

Grzegorz Całek

Doktorant w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, dyrektor Instytutu Inicjatyw Pozarządowych, w którym prowadzi projekty mające na celu aktywizację rodziców w placówkach oświatowych